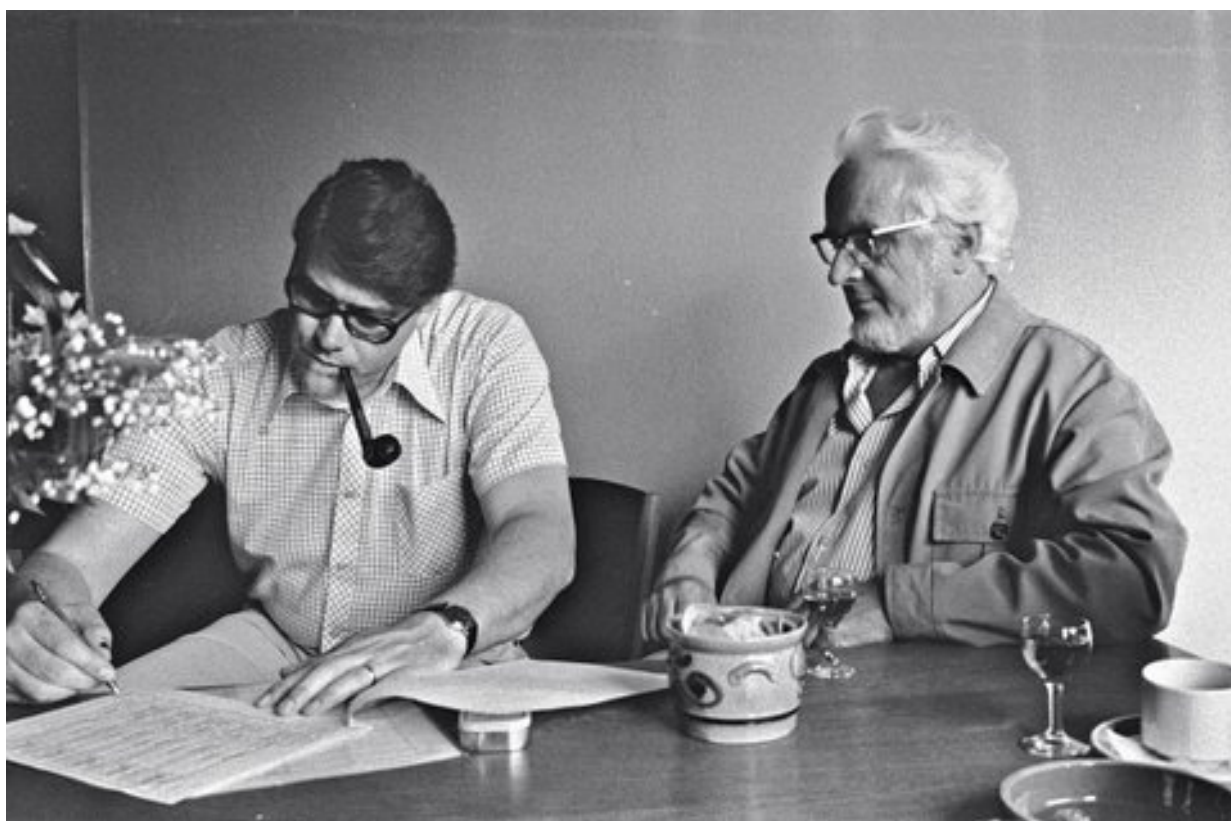

1970erne – et turbulent, men også spændende årti

Af Thomas Petersen

Eksamensprotokoller skrives under i midten af 1970erne – med pibe og et lille glas. Ved siden af mig Knud Rahbek Schmidt. Foto Ingelise Vinther Andersen

I vinteren 1967-68 havde jeg afsluttet min kandidateksamen – efter otte og et halvt års studier. En urimelig lang studietid? Måske efter moderne tredje årtusinds og ministerielle produktivitets-normer. Til gengæld havde jeg undervejs i studiet undervist i fire år i gymnasiet og i to år på universitetet. Samt fået og været far for to dejlige piger, der nu var henholdsvis fem og tre år.

Nu stod jeg i den privilegerede situation, som de fleste på nutidens kandidatmarked kun kan drømme om – at have valget mellem et fast job i gymnasieskolen og et ditto på universitetet. Da jeg begyndte studierne i 1959 efter to års værnepligt og uddannelse til sprogofficer, frarådede alle, at man kastede sig ud i et brødløst humaniora-studium. Det samme sagde

den samlede lærerstab på Historisk Institut, da vi 18 russer mødte op til de første forelæsninger i september 1959. Det var mere end en fordobling i forhold til, hvad der blev anset som det normale. Men professor Knud Hannestad mente fortrøstningsfuldt, at det store antal formodentlig hurtigt ville være barberet ned til det halve, og så var der jo atter orden og balance i tallene.

Studievejledninger svømmede over med advarsler mod at kaste sig ud i at studere humanistiske fag. Blot seks til syv år senere stod gymnasierektorer imidlertid i kø for at lokke ældre studerende ud som årsvikarer og med hele eller halve løfter om fast stilling senere hen. Måtte den skitserede situation være en stående advarsel til alle uddannelsesplanlæggere og andre regnedrenge.

Også på andre punkter tilhørte jeg en privilegeret generation, selv om vore krav og forventninger til socialt liv, udlandsrejser, boligforhold og forbrugsgoder i midten af 1960erne slet ikke stod mål med tilsvarende i dag. Cafelivet, et stort privatforbrug af tøj, mobiltelefoner, musik, mad, fitnesscentre, sabbatår og rejser down under eller jorden rundt var alt sammen noget, der endnu ikke var blevet en uundværlig og selvfølgelig del af studenterlivet. Ja, vore tanker strejfede næppe sådanne goder. På den anden side huggede inflation, pristalsregulerede og konstant stigende lønninger godt ind på de studielån, som var optaget med suk og bæven i begyndelsen af årtiet. Personligt kunne jeg ved studiets afslutning være gået direkte ind i en adjunktstilling på Århus Statsgymnasium. Mens jeg på Aarhus Universitet havde lovning på et 2-årigt forskerstipendium med udsigt til efter de to år at overgå til fast ansættelse. og med det privilegium indbygget at komme til at opbygge helt nye sider af russiskstudiet.

Jeg valgte universitetet og var i realiteten aldrig rigtig i tvivl om valget. Selv om jeg var blevet glad for og – i egen optik - ikke helt ueffen til at undervise gymnasieelever. Desuden satte jeg pris på det festlige og fagligt berigende kollegiale fællesskab på Statsgymnasiet. Men de faglige udfordringer forekom mig trods alt større og mere tiltrækkende på universitetet, og mine forventninger til dem viste sig at holde stik. Her havde jeg mulighed for at både at tilrettelægge og deltage i uddannelsen af kommende russisk-lærere i gymnasiet. Men først og sidst så jeg på universitetet muligheden for at kombinere mine to fag, historie og russisk,

ved på basis af bl.a. russisksprogede tekster at forske og undervise i Ruslands og Sovjetunionens historie og samfundsforhold.

Det var lidt af en barsk overgang at gå direkte fra eksamensbordet og til med det samme at stå konfronteret med de studerende. De studerende, der hidtil havde været studiekammerater, blev pludselig mine elever. Men jeg havde jo så småt allerede prøvet det. Siden efterårs-semesteret 1966 havde jeg som undervisningsassistent undervist i Ruslands historie på Slavisk Institut.

I slutningen af 1960'erne gærede og sprudlede det på alle samfundsområder – og ikke mindst på uddannelsesområdet. Jeg husker som blot en lille ting, at gymnasieeleverne fra den ene dag til den anden begyndte at sige ”du” til læreren. Og markerede dermed, hvordan barriererne var i færd med at blive nedbrudt. Det stivnede og autoritære uddannelsessystem skælvede – og viste sig hurtigt modent til fald, reformer og nye tanker. Den hast, hvormed ændringerne foregik, dokumenterede vel blot, hvor modent det gamle system var til reformer.

Selv blev jeg aldrig en typisk 68'er og har egentlig heller aldrig haft hverken behov eller lyst til at være det. I biologisk alder var jeg ti år for gammel til at tilhøre den typiske 68'er generation – 30 år og far til to små børn i 1968. Nybagt kandidat og allerede ansat på både gymnasium og universitet. Heller ikke i overført betydning kom jeg til at høre til denne både forkælede og forkætrede kategori. Jeg havde i min barndom og tidlige ungdom ingen autoriteter, som jeg senere havde behov for at revoltere imod. Ingen autoritær eller ikke-tilstedeværende faderfigur, ingen omklamrende mor, ingen unaturlige restriktioner på mine ønsker, ingen udpræget autoritære lærerfigurer eller andre hadeobjekter, som den typiske 68'er havde behov for at markere sig i modsætning til. Og som de belemrede deres omgivelser og hele samfundet med. Derfor havde jeg heller ikke behov for at ideologisere et opgør ved at konstruere og forsøge at virkeliggøre anti-autoritære tendenser for til sidst blot at gøre dem til nye og ofte lige så autoritære autoriteter. Min tilgang til virkeligheden har altid været meget a-teoretisk og pragmatisk. Styret af den sunde sans for at blive lidt højstemt.

Selvfølgelig støttede jeg i studietiden de spæde tilløb til at give studerende indflydelse på deres egne studier. Jeg havde jo selv i høj grad glæde af

dem. Men særlig bevidste om konkrete ønsker og krav var vi ikke, og i min studietid nåede indflydelsen kun til at blive konsultativ – men det var da altid en begyndelse. Jeg husker min gode kammerat og medstuderende, som vi havde valgt som vor forhandler med lærerne, Henning Damsgaard Pedersen, komme tilbage fra mødet med den samlede lærerforsamling. Budbringer var han nærmest kun. Medbringende en række meddelelsessager, som det havde behaget lærerne at gøre ham og os bekendt med.

Blandt de yngre lærere, kaldet amanuenser, fandt fra midten af 1960erne en begyndende organisering og revolterende sted – primært med det formål at blive repræsenteret i fakultetets besluttende lærerforsamling. Og dermed lægge bare en lille bombe under det såkaldte professorvælde og dets eksklusive bestemmelsesret over studier, økonomi og ansættelser. Amanuenserne fik allerede før de store omvæltninger efter 1968 gennemtruffet, at repræsentanter for dem kunne deltage i fakultetets møder med taleret, men uden stemmeret.

Selvfølgelig sympatiserede jeg i 1960erne med de frigørelsesprocesser og det opgør med autoriteter af enhver slags, der var i gang internationalt. De sorte friheds- og lighedskamp i USA, kampen mod apartheid i Sydafrika og modstanden mod amerikanernes eskalerende og stadig mere beskidte krig i Vietnam stod også på min liste over nye og positive fænomener i verden. Men min sympati var meget pragmatisk og u-ideologisk – bestemt af simple betragtninger om ret og rimelighed. Det var til eksempel ganske rimeligt, at de sorte i USA blev ligeberettigede borgere. Ikke blot i teorien, men også i praksis – hundrede år efter Den amerikanske Borgerkrig. Det var urimeligt, at sorte, blandede og hvide i nogle delstater ikke kunne benytte samme busser og bænke i det offentlige rum. På samme måde med apartheid i Sydafrika – denne den mest konsekvente og modbydelige form for menneskeforagt.

Endelig var det udtryk for nyimperialisme og for en overleveret kolonialisme, at en af verdens supermagter, USA, i forlængelse og konsekvens af franskmændenes indokinesiske fallitbo ville bekæmpe vietnamesernes rimelige og berettigede nationale kamp for uafhængighed. Selv om krigen fra amerikanernes side førtes under dække af at bekæmpe den internationale kommunisme. Jeg kan huske, at jeg var meget optaget af en bog, der var udkommet i 1958, og som under titlen *The*

Ugly American blev en verdensomspændende sællert. Den beskrev i fiktionsform, men yderst realistisk, hvordan USA som følge af arrogance, inkompetence og manglende viden om den lokale kultur var i færd med at tabe det, der i tidens sprog blev kaldt "the battle for hearts and minds" i Sydøstasien.

Make love, not war. Sådan lød det internationale mantra blandt alverdens unge den gang i midten og slutningen af 60'erne. Det var ord, der gik lige ind hos mange i en tid, hvor der blev vendt op og ned på tingene, og hvor den patriarkalske verdensorden på næsten alle punkter kom under gevaldigt pres. Unge mænd skiftede det korte militærhår ud med en lang og flagrende hårpragt. Pigerne smed bh'en og med den meget andet tøj. De bandt blomster i håret og hoppede halv- eller helnøgne rundt, prædikede og praktiserede fri kærlighed, når lejlighed bød sig. Og det gjorde den ofte. En periode, fuld af paradokser. På den ene side blev der protesteret voldsomt mod USA's krig i Vietnam. På den anden side var det mest hotte, hippierne kunne gå klædt i, tøj fra amerikanske militære overskudslagre.

Slavisk Instituts grundlægger, filologen og litteraturhistorikeren Ad. Stender Petersen (1893-1963), havde alene mand bestridt alle aspekter af den slaviske filologi. I hvert fald i teorien. Til gengæld var der meget få studerende. Stender, som han normalt omtaltes, var født i Skt. Petersborg af danske forældre. I sin skolegang og på universitetet i den datidige russiske hovedstad havde han haft fremragende lærere og professorer, der for fleres vedkommende var internationalt kendte forskere i enten sprog, litteratur eller historie. Stender tog sin magisterkonferens fra Københavns Universitet, og var dernæst - efter nogle år i Göteborg - endt i Tartu i den datidige selvstændige republik Estland. Universitetet i Tartu havde med sit humanistiske forskningsmiljø fristet den unge danske magister. Ikke mindst filologen Jurij Lotman og hans formalistiske skole i litteraturvidenskaben. I 1931 var Stender så kommet til det ganske unge Aarhus Universitet – direkte fra Tartu.

Stender havde gennem 1930'erne haft meget få studerende. Denne situation ændrede sig dramatisk med afslutningen af Anden Verdenskrig. Med Den røde Hærs triumfer in mente og Sovjetunionen stående dybt inde i Europas hjerte voksede interessen for russisk kolossalt – og Stender nød denne situation. Studenter i alle aldre flokkedes om hans offentlige forelæsninger over de store russiske klassiske digtere og russisk kultur i al almindelighed.

Men med skærpselsen af Den kolde Krig fra slutningen af 1940erne ændredes denne situation radikalt. Det tyndede ud i antallet af studerende. 1950erne blev på alle måder en ørkenvandring for Stender og for de slaviske studier i almindelighed. Med højst en lille håndfuld studerende kastede Stender sig til gengæld over sin forskning. Men også mere generelle sysler optog ham – bredt orienteret, som han var, i samtlige kroge af de humanistiske studier. Dertil var han en flittig foredragsholder til eksempel på Folkeuniversitetet. Han var en habil teateranmelder i det socialdemokratiske dagblad Demokraten i Aarhus. Han skrev flittigt kronikker, og han lagde de første spirer til en formaliseret journalistuddannelse i Danmark.

I 1959 oplevede Stender til sin store og åbenbare glæde en ny renæssance for slaviske studier, der blandt andet resulterede i et øget studentertal. Netop det år begyndte det første hold sprogofficerer efter aftjent værnepligt deres studier, deriblandt jeg. Vi var nogle, der som jeg havde besluttet os for at studere russisk som fag til skoleembedseksamen, mens andre blot ville vedligeholde deres russisk-kundskaber. Det kunne derfor være svært at koordinere vore forelæsnings-skemaer, spredt som de var på en række fag. Men Stender var fleksibel og lagde gerne sine timer på mindre kurante tidspunkter, hvor alle kunne komme – selv om det skulle være om aftenen.

Jeg havde den store glæde at have Stender som lærer i næsten fire år – indtil han døde i 1963, kort før sin pensionering. Jeg oplevede en universitetslærer og videnskabsmand, der ved at anvende den klassiske filologiske metode på klassisk litterære tekster indførte os studerende i sit forskerunivers, der i princippet omfattede samtlige af fagets aspekter, men i praksis koncentreret om russisk sprog, litteratur og historie. Selv beherskede han i mere eller mindre grad samtlige slaviske sprog, dvs. russisk, polsk, tjekkisk, slovakisk, bulgarsk og serbokroatisk. Og i princippet kunne alle disse sprog hos Stender studeres under såvel en sproglig, litterær som historisk vinkel. Den studerende kunne skrive sin specialeafhandling over f.eks. et emne inden for Ruslands historie. Det var et særsyn blandt datidens sprogstudier. Efter Stender blev denne tradition bibeholdt på vort institut, men mere om det senere.

I teorien beherskede Stender som nævnt alle aspekter af studiet. I praksis

var det naturligvis en umulig opgave, men sådan defineredes faget Slavisk filologi. Stender havde på for eksempel det russiske område skrevet såvel videnskabelige som populærvidenskabelige bøger og artikler om både sprog, litteratur og historie. Mest habilt om sprog og litteratur. Hans disputats havde været om et polsk litterært emne.

Efter Stenders død blev den brede definition af faget slavisk filologi fastholdt som Instituttets styrende princip helt op til årtusindskiftet. Men med det voksende studentertal og som konsekvens af, at russisk siden begyndelsen af 1960'erne var blevet valgfrit fag i gymnasiet, var det nødvendigt væsentligt at øge og specialisere lærerstaben på de slaviske institutter i såvel Aarhus som København.

Stenders professorat blev efter hans død i 1963 delt i to, således at historikeren og slavisten Knud Rahbek Schmidt tog sig af det russiske område, mens filologen og slavisten Gunnar Svane fra sin ansættelse i 1965 varetog de øvrige slaviske sprog, hvor antallet af studerende naturligt var betydelig mindre end i russisk. Polyhistoren og filologen Knud Jordal (1923-2015), der næsten hørte til samme generation som Rahbek og Svane, blev afdelingsleder i russisk sprog samt intern lektor i tjekkisk.

Midt i tresserne lykkedes det via kulturaftalen med Sovjetunionen at få knyttet en indfødt russisk lektor til Instituttet. Ansat for normalt en treårig periode med mulighed for forlængelse, men ikke i det uendelige. Den grundlæggende tanke bag ansættelsen af indfødte lektorer var, at de fra deres hjem-universitet til stadighed skulle medbringe de nyeste tendenser inden for det sprog, de repræsenterede. Den første indfødte lektor i russisk hos os var Aleksander Novakovitj, der imidlertid var hverken skolet eller vant til at undervise i sit modersmål. Han var derimod specialist i dansk sprog og underviste på den institution i Moskva, der populært kaldes Diplomatskolen. Den hørte under det sovjetiske udenrigsministerium og uddannede sprogkyndige og diplomater til udsendelse til alverdens lande.

Ligeledes omkring midten af tresserne kunne Instituttet ansætte to amanuenser i russisk sprog – henholdsvis Annie Christensen og Birgir Karlsson (1937-95). Annie (1936-) er svensk født og gift med aarhusianske, i 2014 desværre alt for tidlige afdøde, Jørgen Christensen, der var ansat i tysk på Handelshøjskolen i Aarhus. Annie er uddannet i russisk og serbokroatisk fra Stockholms Universitet. Hun blev i 1965 ansat i russisk

sprog.

Birgir, der døde alt for tidligt af sin nyresygdom i 1995, stammede fra fattige kår i Island. Birgir var blevet tilbudt en nyretransplantation, men havde takket nej – ud fra det sympatiske synspunkt, at der var unge mennesker i samme situation, der havde mere brug end han for en ny nyre. Birgirs mor havde fået ham udenfor ægteskab med den islandske sprogkunstner og oversætter Karl Isfeld. Så han havde ikke sit helt fantastiske sprognemme og sprogøre fra nogen fremmed. Birgir var en dejlig kollega og ven – loyal og hjælpsom til fingerspidserne. Han var vokset op hos sine morforældre i et afsides beliggende fiskerleje yderst på nordkysten af den vestislandske halvø Snefellnes. ”Armod og elendighed”, kaldte han usentimentalt selv sin barndom. Tidligt var han med på havet for at fiske til livets opretholdelse. Følte han sig tryk, men først da, lukkede Birgir op for sine barndomserindringer.

Så fortalte han om stærke og djærve fiskere, som helt frem til midten af 1900-tallet hentede deres magre løn hjem på farefulde togter og i åbne både i Nordatlanten. Det var formodentlig disse togter, han mindedes, når han tidligt om morgenen i sin Aarhus-tid alene og senere sammen med sønnen Erik fiskede på Randers fjord eller tilbragte sommeren med laksefangst langs de norske elve. Han elskede sin mormor, som han kaldte sin amme. Ved en onkels mellemkomst og økonomiske støtte var den godt begavede knægt kommet på gymnasium i Reykjavik, hvor han tog sin studentereksamen i 1958.

Via de rigelige stipendiemidler, som Sovjetunionen i de år stillede til rådighed for Nato-medlemslandet og sagaøen i Nordatlanten, fik Birgir et stipendium på Moskvas Statsuniversitet. Ombord på en pakbåd fra Akureiri på nordkysten af Island kom han til Riga i Letland og derfra med tog til Moskva. Der lærte han sig først russisk på et forberedelseskursus, og dernæst tog han en magistergrad i russisk sprog. Efter afsluttet eksamen i Moskva i juni 1964 skrev Birgir rundt til samtlige slaviske institutter i Skandinavien i håb om, at der var en ledig stilling til ham. Det var der i Aarhus, og Rahbek slog hurtigt til. Dermed var den faste lærerstab oppe på i alt seks personer.

Rahbek var god til at udnytte de milde vinde, der siden Viggo Kampmanns korte statsministerperiode i begyndelsen af 60erne blæste over de højere

uddannelser. Uddannelsespresset fra den nye middelklasse voksede. Dens børn skulle have den højere uddannelse, som deres forældre ikke havde fået. Rahbek og Svane, der jo som professorer var fødte medlemmer af Fakultetet, var ganske effektive til at skaffe instituttet andel i de voksende bevillinger. Til forskel fra mange af deres professorkolleger på andre fag, der i den henseende sov i timen og alt for længe levede i den vildfarelse, at de på trods af et stigende studentertal og nye krav til uddannelserne udmærket fortsat selv kunne klare alle opgaver.

Der findes et papir fra begyndelsen af 1960'erne, der måske lidt flot og i hvert fald ambitiøst bærer overskriften "Professor Ad. Stender-Petersens bidrag til finansloven". I teorien naturligvis forfattet af Stender, men med kraftigt ført hånd af Rahbek og Jordal – Stenders gamle elever. Det interessante og ganske morsomme er, at Instituttets udbygning fra midten af 60'erne og til begyndelsen af 70'erne i hovedtrækkene fulgte dette stenderske "Bidrag til finansloven".

Den grundlæggende tanke i dette dokument var, at russisk som nyt og ekspansivt gymnasiefag skulle udbygges maksimalt, mens de andre slaviske sprog skulle varetages af enten en fastansat eller indfødt lærer.

På trods af, at jeg primært læste ved Historisk Institut og stilede mod skoleembedseksamen, blev jeg tidligt i studiet nært knyttet til og venner med Henning Mørk Pedersen og Kjeld Bjørnager Jensen, der begge læste til magisterkonferens med hovedvægt på henholdsvis serbokroatisk sprog og russisk litteratur. Hennings kone, Solvej, gik på børnehaveseminarium sammen med Marianne. Vi sås privat og havde i studietiden på Bjørnagers initiativ og indenfor rammerne af Akademisk Boghandel startet en beskeden slavisk afdeling, der skulle hjemkøbe bøger fra de forskellige slaviske lande, primært dog fra det daværende Sovjetunionen.

Vi tre gennemgik derfor de periodisk udgivne kataloger, der varslede, hvornår de annoncerede bøger ville udkomme. At bestille bøgerne opfattede vi som en så alvorlig opgave, at vi tre "indkøbere" også følte os forpligtet til at købe et eksemplar af bøgerne, når de ankom. Først som energisk studentermedhjælper og siden som uvurderlig leder ansatte Akademisk Boghandel slavisten og ildsjælen Helle Dalgaard. Som i øvrigt var studerende på det allerførste hold, jeg underviste i russisk historie. Jobbet som leder bestred hun i hele 42 år og opbyggede i den tid et

købernetværk af enkeltpersoner og institutioner over hele verden.

Vi tre - Henning, Kjeld og jeg – blev fra efterårssemestret 1966, mens vi alle endnu var studerende, ansat som undervisningsassistenter. Egentlig var vi fire, idet Mette Andreasen (senere Kring) også blev ansat. Hun var kandidat i nordiske sprog og russisk og blev ansat som assistent i russisk sprog. Mens trekløveret, ligeledes som undervisningsassistenter, blev ansat i henholdsvis serbokroatisk, russisk litteratur og russisk historie/samfundskundskab.

Når jeg tænker tilbage, var det egentlig en stor tillid, der blev vist os af de ansættende myndigheder, hvilket i praksis ville sige af Rahbek og Svane. Ingen blandede sig i, hvordan vi tilrettelagde eller gennemførte undervisningen. Selv om vi som undervisningsassistenter og oven i købet som studerende netop assisterede en fastansat lærer. Altså en udstrakt tillid, der blev vist, indtil den i praksis viste sig ikke at slå til. Tilliden bestod sin prøve.

En almindelig lyst til at kontrollere, de studerendes utilfredshed med den præsterede undervisning eller dårlige resultater ved eksamensbordet kunne have været grunde til at gribe ind. Men så vidt jeg er orienteret, har ingen af os oplevet indgreb eller blot ønsker om at overvære undervisningen. Jeg lærte noget grundlæggende vigtigt af mine ældre kollegers diskrete adfærd i denne sammenhæng. At tillid er bedre end kontrol. Tillid giver tryghed og ansvar, mens kontrol inviterer til snyd og slendrian. Da jeg selv blev leder af instituttet og ansættende eller indstillende myndighed, blev det for mig et vigtigt grundlæggende princip at vise kolleger og medarbejdere tillid. Tillid og anerkendelse burde være to vigtige parametre for enhver leder og chef. Det skaber arbejdsomme, glade, trygge og tilfredse medarbejdere.

I moderne terminologi skelner man mellem to former for ledelse – management og leadership. Den første baseret på autoritet, regler og sanktioner – ”jeg tænker og taler, mens I handler”. Mens der i den anden form for lederskab opstilles en ramme, som den enkelte medarbejder forventes at udfylde, indtil det modsatte er bevist. Der er her tale om en dialogisk ledelsesform uden mange regler og sanktioner, men med megen positiv og negativ feedback. I 1970erne tænkte vi ikke så meget i den slags teoretiske modeller, men det lå ligesom i tidsånden, at den dialogiske ledelsesform var at foretrække. Men det var først i

1990erne, at jeg personlig blev bevidst om, at det var den, vi så længe havde praktiseret på Slavisk Institut.

I halvåret efter min embedseksamen i januar 1968 havde jeg aflagt eksamen til pædagogikum – adgangsprøven til ansættelse i gymnasiet. Direktoratet havde fritaget mig for prøvens teoretiske del samt dens praktiske del i russisk. Begrundet i min næsten fire års undervisningserfaring. Den praktiske del af pædagogikum aflagde jeg på Århus Statsgymnasium – sideløbende med, at jeg havde mine egne timer i russisk. Mine vejledere i historie var rektor Anders Feilberg Jørgensen og studielektor Karl Henry Skott. Gode vejledere med rødderne dybt nede i den pædagogiske praksis samtidig med, at de havde en levende interesse for deres lærerkandidater. Jeg fik en pæn udtalelse og havde dermed erhvervet mig retten til at undervise i gymnasieskolen.

Hele juli måned i 1968 tilbragte jeg i et meget sommerhedt Moskva. Og fulgte her et videreuddannelsesforløb i russisk på det forholdsvis nye kransekage-universitet på Lenin-højene. Med det officielle navn Moskvas Statsuniversitet. Og hvor jeg boede på kollegium samme sted. Intensivt og tætpakket program hele dagen, bestående af sprogøvelser hele formiddagen, om eftermiddagen besøg på forskellige kulturelle institutioner og om aftenen teater- og balletforestillinger. En meget givende og lærerig måned.

Min ansættelse på universitetet startede den 1. august 1968, og ret hurtigt blev jeg impliceret i min første videnskabelige konference – som praktisk gris og menig deltager. Konferencen var blevet til i et samarbejde mellem en række forskere fra København og Aarhus, men Rahbek fra Slavisk og Ole Klindt-Jensen fra Forhistorisk Arkæologi på Moesgaard var de egentlige og praktiske arrangører. Konferencens titel var ”The Eastern Connections of the Nordic Peoples in the Viking Period and Early Middle Ages”, og den fandt sted på Moesgaard Museum i oktober måned 1968. Til konferencen var udover forskere fra Danmark, Norge og Sverige også inviteret forskere fra Polen, Tjekkoslaviet, DDR, England og Sovjetunionen.

Desværre kom der ingen forskere fra Sovjetunionen, og det skyldtes den ophedede internationale situation. Hele første halvdel af 1968 havde været præget af det såkaldte tjekkiske forår. I Tjekkoslaviet var et mere liberalt

styre kommet til magten under ledelse af Aleksander Dubcek. Håbet for det nye styre var liberale reformer og ikke mindst en delvis frigørelse fra det stramme sovjetiske politiske og kulturelle greb, der havde præget situationen siden den kommunistiske magtovertagelse i februar 1948.

Frygten under det tjekkiske forår i såvel Tjekkoslaviet som Vesteuropa var, hvorvidt og hvor længe Sovjetunionen ville tolerere den tjekkoslovakiske udvikling. Frygten blev udløst den 20. august 1968, hvor styrker fra en række Warszawa-pagtlande invaderede Tjekkoslaviet og derved med et slag nulstillede det tjekkiske forår. I lighed med andre vestlige lande boykottede Danmark straks alle statslige relationer med Sovjetunionen. Denne boykot blev i Moskva tolket som også at gælde de universitære kontakter. Her havde man ikke føling med og forståelse for, at danske universiteter havde selvstyre og derfor suverænt selv bestemte, hvem de ville have kontakt med og hvornår.

De inviterede russiske forskere sendte følgelig afbud til konferencen. Men heldigvis havde de i god tid inden konferencen sendt manuskripterne til deres indlæg. De skulle nemlig oversættes til dansk og rundsendes til konferencens deltagere. Selv oversatte jeg et manuskript af Leningrad-arkæologen A.N. Kirpitsjnikov, der handlede om fundene af frankiske, dvs. vesteuropæiske, sværd i Rusland. Alle konferencens manuskripter samt hovedpunkter i diskussionen blev i 1970 udgivet under titlen ”Varangian Problems” (= Scando-Slavica. Supplementum 1).

Jeg blev tidligt leder af vort institut – kaldet institutbestyrer. Det skete allerede i 1972, og det varede med små mellemrum, indtil jeg i 2000 blev nødt til at tage min afsked som følge af en blodprop i hjernen året før. Da Rahbek i 1972 blev dekan for det nyvalgte humanistiske fakultet, fandtes der foreløbig ingen udfyldende bestemmelser for, hvordan et institut eller for så vidt et fakultet i detaljer skulle ledes. Der var naturligvis universitetsloven og politikernes bemærkninger hertil. Men de nødvendige bekendtgørelser og statutter manglede endnu. Så de første par år foregik universitetets ledelse og administration mere eller mindre efter gehør.

I mangel på detailregler var det fortsat Rahbek, der i kraft af sin professortitel var født leder af instituttet. Det var derfor ham, der delegerede ledelsesansvaret til mig – indtil videre som interimistisk institutbestyrer. Da det nye institutråd, bestående af samtlige

videnskabelige og heltidsbeskæftigede medarbejdere samt valgte repræsentanter for de studerende, så i løbet af det følgende års tid kom på plads, kunne jeg endelig kalde mig lovformeligt valgt og ikke længere kun interimistisk udpeget institutbestyrer.

Tiden omkring 1970 prægedes på universitetsområdet af to store reformkomplekser. Nye læseplaner for studierne og nye ledelsesformer. Det gjaldt også vort institut. Tendensen i de nye studieplaner var at flytte vægten fra de ældre sprogtrin til det nutidige sprog. De studerende skulle nu primært lære at læse tekster fra det 19. og 20. årh. samt lære at tale nutidens russisk. Alt det skete på bekostning af sproghistorien, som i fremtiden kun skulle studeres for at give forklaring på, hvordan det moderne sprog var blevet til.

Det var et stort privilegium for en nybagt kandidat som mig aktivt at være med til at afstikke ikke blot rammerne og principperne for Instituttets ledelse, men også for den forskning og undervisning, der skulle udfoldes her. Privilegiet blev ikke mindre af, at det samtidig var rammerne for ens eget fremtidige arbejde, man på den måde var med til at fastlægge.

Med henblik på at opnå ensartethed mellem de tre slaviske institutters læseplaner afholdt vi en række fællesmøder mellem de tre slaviske institutter på Danmarks Lærerforenings smukt beliggende kursusesejendom Gl. Avernæs i nærheden af Assens på Vestfyn. Det var vigtigt, at universiteterne respekterede hinandens eksamener, hvis for eksempel en studerende i løbet af sit studium ønskede at skifte uddannelsessted. På disse fællesmøder blev det slået fast, at nutidens sprog skulle være det centrale studieobjekt. Og at sproget ved siden af skriftlige og mundtlige øvelser i det talte sprog og dets grammatik også skulle studeres i alle de aspekter, hvori det kom til udtryk. Det vil sige i form af tekster af enhver art, hvad enten de var historiske (= f.eks. kilder), litterære eller publicistiske. Læsning af russisk-sprogede tekster i bredeste forstand blev derfor en hel central del af studiet. Med andre ord den filologiske metode i praksis. På den måde blev sproget det centrale – i øvrigt ikke noget overraskende statement for et sprogstudium.

Universiteterne havde i århundreder over hele Europa været selvstyrende enheder. I det store og hele eksisterende og fungerende uden indblanding fra det omgivende samfund eller fra statsmagts side. Naturligvis kom

pengene til universitetets drift, herunder lønninger til professorerne, fra staten, dvs. før 1849 fra den enevældige konge og derefter fra Rigsdagen. Studiernes indhold, ansættelser, eksamenskravene og eksamensafholdelse samt forskningen hørte eksklusivt ind under professorernes afgørelse. Det var også dem, der var fødte medlemmer af Fakultetet, en forsamling, der tog stilling til alle relevante sager. Det vil sige såvel studierne indhold og eksamenskrav som ansættelser og økonomiske sager generelt.

I løbet af 1960'erne blev der ansat flere og flere lærere, der ikke var professorer, de såkaldte amanuenser – ordret oversat nogle, der gik professoren til hånd. Efterhånden havde repræsentanter for denne gruppe også fået sæde i Fakultetet – med taleret, men uden stemmeret. Der herskede stadig det, der af de studerende blev kaldt ”professorvældet”, og som suverænt bestemte alt på såvel fakultets- som på institutniveau. Men det stod snart for fald.

Det, der spontant startede med de københavnske psykologistuderendes besættelse af deres institut i april 1968, fandt for universiteternes vedkommende sin afslutning med styrelsesloven af 1970. Mellem de to tidspunkter udspandt der sig turbulente begivenheder, men det væsentligste fra begivenhederne på Psykologisk Institut i København i april 1968 blev fastholdt i styrelsesloven. Politikerne turde ikke andet – en ulovlig besættelse og blokade af et universitetsinstitut kunne få dem til at makke ret. Først og fremmest den paritetiske sammensætning i studienævne mellem lærerne og de studerende var en stor sejr for studenterne. Det var simpelthen deres vigtigste krav om paritetisk sammensatte studienævn, der var blevet opfyldt.

Studienævnet blev det nye organ, hvor alle spørgsmål vedrørende studiets indhold og eksamenskrav blev afgjort. Ikke blot nationalt, men også internationalt var der tale om en meget dybtgående reform af universitetets studier.

En skræmt borgerlig regering under den radikale Hilmar Baunsgaards ledelse havde givet de studerende afgørende medindflydelse på deres studiers tilrettelæggelse og eksamensafholdelse, hvilket var fair nok. Det betød som nævnt, at der oprettedes studienævn, hvor lærere og studerende fik hver halvdelen af pladserne. En bestemmelse om, at ved stemmelighed bortfaldt det tema, man havde stemt om, opfordrede naturligvis til, at man

forhandlede sig frem til konsensus. Hvilket også var fair nok.

Mindre heldigt ved styrelsesloven af 1970 var, at den oprettede et parallelt styrelsessystem, hvor studienævnet som nævnt skulle tage sig af studier og eksamen, mens fakultetsrådet og instituttet sad på ansættelser og pengene. En situation, der blev endnu mere speget, da der på fakultetsplan oprettedes et ligeledes paritetisk sammensat fakultetsstudienævn, som de faglige studienævn skulle referere til. Og hvortil sager, der havde været forelagt det faglige studienævn, kunne appelleres. Det vil sige, at fakultetsstudienævnet blev en slags over-dommer i sager, der vedrørte de enkelte fag.

Slavisk Institut ved Aarhus Universitet, som jeg fra efterårssemestret 1968 var blevet fuldtids del af, var egentlig ikke på noget tidspunkt præget af noget professorvælde – jo formelt var det gældende, men reelt var det udvandet på mange måder. At ville styrte professorvældet på Slavisk Institut var på mange måder at løbe åbne døre ind.

Da Instituttets grundlægger, Ad. Stender-Petersen, døde i 1963, blev Knud Rahbek Schmidt (1915-86) konstitueret i embedet. Da han senere også blev udnævnt, var embedet blevet delt – i russisk og i de øvrige slaviske sprog. Rahbek fik det første, og den i 1965 udnævnte professor Gunnar Svane (1927-2012) det andet. Ingen af dem havde ambitioner om at opretholde den gamle hierarkiske orden.

Slavisk Institut var på mange måder de åbne døres arbejdsplads. Såvel bogstaveligt som i overført betydning. Omgangstonen mellem lærere og studerende var ligefrem og afslappet. Det var ganske almindeligt, at dørene indtil lærernes arbejdsværelser stod åbne eller i hvert fald på klem. Et signal om, at det var i orden at banke på og fremføre sit ærinde. Jeg er overbevist om, at de studerende satte pris på denne skik, af egen erfaring ved jeg, at de flittigt benyttede sig af den, men at de i det store og hele heller ikke misbrugte den. Jeg er også overbevist om, at kollegerne i det store og hele bifaldt ordningen – selv om skikken naturligvis havde den indbyggede ulempe, at det på Instituttet kunne være svært at arbejde med større opgaver, hvad enten de var administrative, undervisningsmæssige eller videnskabelige.

Slavisk Institut var også et af de første institutter på Aarhus Universitet,

hvor alle – studerende, lærere og administrative medarbejdere – blev dus. Princippet blev indført ved dekret allerede i 1965. Institutbestyreren, professor Knud Rahbek Schmidt, benyttede sin 50-års fødselsdag til at indføre skikken om, at alle på Instituttet var dus. Det var jo et tidspunkt, hvor professorvældet stadigvæk formelt var intakt de fleste steder på universitetet, selv om dets erosion var begyndt og dets dage talte. I forhold til de øvrige institutter på humaniora var dusseriet på Slavisk ganske usædvanligt, mens det på Matematisk Institut var ganske almindeligt, at alle var dus. Naturvidenskabens grundlægger i Aarhus, Sven Bundgaard, havde der været foregangsmand – også på dette punkt. Formodentlig en følge af netop de naturvidenskabelige fags nære kontakt med den angelsaksiske verden.

Rahbek og jeg blev instituttets første repræsentanter i det nye ”folkevalgte” organ, kaldet fakultetsrådet, hvor de videnskabelige medarbejdere pr. definition sad på det absolutte flertal. De studerende bojkottede i første omgang valgene på grund af utilfredshed med det ”stænderdelte” repræsentationssystem. De krævede princippet om one man, one vote indført. Med andre ord et system, hvor samtlige ansatte og studerende havde en stemme. Da de studerende naturligvis var langt flere end lærerne, ville et sådant system følgelig have givet dem et overvældende flertal. Set i bakspejlet og med samfundets briller et vanvittigt princip.

Valget af dekan for det nye humanistiske fakultetsråd blev også stormomsust. De studerende bojkottede naturligvis valget. Aftenen eller natten før det konstituerende fakultetsrådsmøde skulle finde sted, havde repræsentanter for de studerende og for de ”progressive” og studentervenlige lærere i rådet opsøgt Rahbek på hans private bopæl – med henblik på at overtale ham til at stille op til posten som dekan. I forvejen havde historikeren Lorenz Rerup meldt sig som kandidat. Der er ingen tvivl om, at Rahbek følte sig smigret over opfordringen. Men jeg er overbevist om, at han også havde et andet motiv for at stille op. Universitetspolitisk var der såmænd ikke den store forskel på de to kandidater. Men Rahbek var på alle områder mere forhandlingens og kompromisets end konfrontationens mand. Med Rerup som eneste kandidat og med sin viden om stemningen blandt de studerende og flertallet af fakultetsrådets lærermedlemmer så Rahbek risikoen for ballade og for et ikke-funktionsdueligt råd som et nærliggende scenarium for det fremtidige arbejde i rådet.

Endelig skal man ikke se bort fra, at Rahbek i hele sin universitetskarriere, inklusive tiden som professor, havde været og var en arg modstander af det gamle professorstyrede system. Så for ham gik interesser, ambitioner og et inderlig følt ønske om at få tingene til at glide op i en højere enhed, da delegationen af yngre lærere og rebelske studerende ved nattetid mødte op på Morvads Allé i Højbjerg for at formå ham til at stille op.

Jeg ved, at der imidlertid på instituttet var kolleger, blandt andre Knud Jordal, der mente, at Rahbek ved at lade sig vælge til dekan dermed svigtede instituttet. I en situation, hvor det var under opbygning, og hvor de studerende formelig væltede ind på humaniora, herunder også til vore fag. Vi nåede i løbet af 1970erne at have over 200 studerende, fordelt på de forskellige sprog. Hvad angår valget af Rahbek til dekan skal man heller ikke overse, at instituttet i den øjeblikkelige situation havde store fordele af at have Rahbek siddende i den position. Når han vendte tilbage til instituttet efter formiddagens arbejde på dekan-kontoret, plejede han at droppe ind på mit kontor til en uformel snak om, hvad der rørte sig på fakultetet. Og det var bestemt ikke altid kedeligt. For eksempel var der på fakultetet professorer, som ikke kunne forlige sig med de nye tider og derfor obstruerede så meget som muligt. Med klagesager til ministeriet mm. som fast bestanddel. Jeg plejer at sige, at universitetsloven manglede en paragraf, der oprettede et institut for dem, der ikke kunne forlige sig med de nye tider.

Gennem min næsten daglige snak med Rahbek fik jeg ofte viden om, hvad institutterne nu kunne søge om, før de i skriftlig form fik samme viden. Desuden fik jeg førstehåndsviden om, hvad der rørte sig på fakultetet eller i universitetsverdenen generelt. Det var jo bestemt ikke en kedelig tid i den verden. Utallige mere eller mindre gennemtænkte og fjollede ideer blev markedsført. For eksempel den ide, at det ikke var rimeligt, at læreren forberedte sig eller vidste mere end de studerende. Gjorde han det, ville det blot medføre en skævhed i den kollektive erfarings- og tankeproces. Sat på spidsen kan man sige, at ny erkendelse skulle opstå mirakuløst ud af den kollektive uvidenhed. Eklatant sludder i metermål.

På bevillingsområdet vil jeg hævde, at Rahbeks dekanperiode senere ramte os som en boomerang. Blandt andet i form af slet skjulte beskyldninger om, at vi i hans dekan-periode var blevet begunstiget økonomisk.

Beskyldninger, der efter min bedste overbevisning var helt hen i vejret.

Måske kommer det overraskende for nogle, men jeg vil vove den påstand, at Slavisk Institut i 1970erne var et af de mindst ideologiserede institutter på Det humanistiske Fakultet i Aarhus. Her blev der ikke doceret hverken marxisme, Frankfurter-skole eller andre religionslignende dogmer.

Selvfølgelig kunne vi i sagens natur ikke undgå at berøre eller sætte os ind i marxismen – og især naturligvis i dens specielle sovjetiske aftapning. Det var jo en naturlig og uundgåelig del af instituttets faglige genstandsområde. Måske var dette forhold netop grunden til, at vi ikke havde samme behov for som andre institutter at gøre ideologien til en del af undervisningsudbuddet. Den var ligesom groet sammen med de samfund, vi studerede – var blevet en integreret af deres officielle ego.

Der var naturligvis også hos os studerende, der i takt med tidens ånd ønskede bestemte, såkaldt samfundsrelevante temaer, taget op.

Undervisningen skulle i deres optik give de studerende redskaber, der kunne anvendes direkte i deres angivelige kamp for arbejderklassens frigørelse fra de kapitalistiske lænker. Studierne skulle i denne optik derfor være såkaldt samfundsrelevante.

Efter den nye styrelseslov for universiteterne hørte diskussionen om undervisningstilbud for det kommende semester hjemme i studienævnet – hos os bestående af 8 medlemmer - 4 lærere og 4 studerende.

Studienævnene var fra starten som følge af deres sammensætning nærmest programmeret til at blive det sted, hvor de ideologiske opgør kom til at foregå. På den anden side opfordrede systemet også som tidligere nævnt til at blive enige. Stemmeligbed betød nemlig, at dagsordens-punktet bortfaldt. Men bølgerne gik unægtelig ofte højt – ikke så meget mellem lærerrepræsentanterne indbyrdes, men i forhold til de studerende.

Men der var også tilfælde, hvor der var uenighed blandt de studerende.

Men de studerende, der i deres meninger afveg fra den centralt fastlagte linje, havde det ikke nemt. Efter bedste overbevisning mener jeg at kunne slå fast, at det i det store og hele lykkedes i studienævnet at holde undervisningstilbud ude, der kun var foreslået på baggrund af deres angivelige samfundsrelevans. Problemet var som regel oppe at vende i forbindelse med debatterne om, hvilke emner, der i næste semester skulle udbydes i de såkaldte seminarer på studiernes overbygning. Og som regel

var det mine fag, historie og samfundskundskab, der især stod for skud.

Mit argument var til stadighed, at alle emner i den russiske historie eller i det sovjetiske samfund i princippet havde samme relevans. Ud fra det synspunkt, at det relevante ikke var temaet som sådan, men derimod arbejdet med det. Det vil sige indlæring af og træning i videnskabelig metode. Og i det lys rykkede det studerede emne ned på andenpladsen. Ikke, at der ikke var forskellige universitetspolitiske holdninger repræsenteret blandt lærerne. Selvfølgelig var der det. Men jeg mener oprigtig talt ikke, at disse forskelle fik betydning for det daglige arbejde – hverken mellem kollegerne indbyrdes eller i forhold til de studerende. Slet ikke i forhold til tilstandene på andre institutter.

På Slavisk Institut undgik vi de ideologiske opgør, der på andre institutter gjorde ubodelig og varig skade ved f.eks. at splitte lærergruppen. Ofte skete sådanne splittelser i forbindelse med stillingsbesættelser. Og hvor hver gruppe ønskede sin kandidat ansat. I fakultetsrådet var det i 1970erne mere reglen end undtagelsen, at der var kampafstemning, hver gang der forelå en delt indstilling fra det fagkyndige udvalg. På Slavisk Institut havde vi, heldigvis, kun en enkelt stillingssag i 1970erne. Det var i russisk litteratur. Længe havde stillingen været besat med vikarer. Men i slutningen af årtiet blev den slået op og dernæst efter enstemmig indstilling fra det fagkyndige udvalg besat med polske Edward Mozejko.

Det kræver en uddybende forklaring. Mozejko havde været udsendt indfødt lektor i polsk nogle år. Men da hans lektorat udløb i midten af 1970erne, valgte han at hoppe af. Den politiske og kulturelle situation i hans hjemland var blevet ham for broget. Hans videnskabelige, kulturelle og politiske verdensbillede lå langt fra det, der rådede i det kommunistiske Polen. Og da den politiske situation der spidsede til i slutningen af 1970erne med blandt andet undtagelsestilstand mv., valgte han at tage springet ud i en usikker statsløshed. Det havde nok også en vis, måske afgørende betydning, at han under sit ophold var blevet forelsket i en af sekretærerne på Romansk Institut.

Jeg har langt senere hørt om Mozejkos historie i hans tidlige barndom. Den blev mig fortalt af Gunnar Svane i et julebrev i 2004. Svane havde også først erfaret det gennem en telefonsamtale samme år. Mozejkos forældre havde hørt til det forfulgte og romersk-katolske polske mindretal i

Hviderusland. Og i 1930ernes rablende sovjetiske vanvid var de blevet sendt til Usbekistan i Centralasien. Her i oasebyen Samarkand var Edward kommet til verden i 1934. Efter en årrække havde familien fået lov til at vende tilbage, og de havde bosat sig i den hviderussiske by Vitebsk, hvor Edward voksede op.

Mozejko blev hos os nogle år som lektor i russisk litteratur. Men da University of Alberta i det vestlige Canada besluttede sig for at oprette en afdeling i polsk, søgte han professoratet der og fik det. Så var russisk litteratur igen uden en fastansat lærer.

I 1987 blev stillingen derfor atter slået op og denne gang endelig besat med Kjeld Bjørnager, der blev i lektoratet indtil pensioneringen i nullerne.

Jeg har tidligere nævnt, at klimaet på Slavisk i 1970erne var mindre ideologisk præget end på andre institutter. For os var der i store dele af studieobjektet indbygget så megen ideologi, at det ikke var nødvendigt at tilføje yderligere af den skuffe. På fakultetet og især blandt de studerende gik vi nok for at være Sovjet-røde. Et ry, der formodentlig hang sammen med den kendsgerning, at Rahbek var medlem af DKP. Men mig bekendt var han også den eneste, der var kommunist blandt de ansatte på instituttet. Men hvis Instituttet virkelig var så ideologiseret og ræverødt som hævdet, var afhopperen og dissidenten Mozejko næppe blevet ansat der. Tankerækken kan fortsættes. Kommunisten Rahbek Schmidt ville næppe have satset på mig som fastansat ved instituttet, såfremt han havde hæftet sig ved min fortid som Nato-indoktrineret sprog- og efterretningsofficer. Lad mig derfor med syvtommersøm slå fast, at det ene og alene var de faglige kvalifikationer, der talte ved ansættelser på vort institut. Lige som resten af instituttets arbejde i øvrigt også var meget lidt ideologisk og politisk orienteret.

Desuden er der klare vidnesbyrd om, at studerende har søgt netop vort institut med den begrundelse, at der kunne man få lov til at arbejde med de emner, man gerne ville. Og uden hensyn til ideologier og andre uvedkommende ting. Jeg har oven i købet dokumentation for mine påstande. Da jeg i sommeren 2000 holdt afskedsreception, havde jeg den glæde at modtage et brev fra en tidligere studerende. Fra Mette Skak, hvor hun netop brugte de liberale og u-ideologiske studie-vinde på Slavisk som begrundelse for, at hun endte med læse netop hos os. Men lad Mette selv

få ordet med et citat fra nævnte brev:

”--- netop i de umådeligt politisk korrekte og intolerante 1970ere var Slavisk Institut noget af en oase i en ørken af kapitallogik og hvad nu ellers de studenterpolitisk emsige marxister ville binde hele institutter på ærmet. Jeg husker, at jeg den gang med gysen fulgte udviklingen på fag som historie og statskundskab, som jo vitterligt interesserede mig, og konkluderede, at græsset bestemt ikke var grønnere hos naboen. For selv om jeg også selv havde en rem af den venstreorienterede hud, var jeg moden nok til at hylde borgerlige dyder, som at lære ens fag ordentligt. Udover komm´esserne må man jo sige, at den faglighed, der faktisk herskede på Slavisk, havde du og det øvrige lærerkorps – med og uden partitilknytning! - faktisk æren for. Så selv om jeg både syntes og synes, at der var for meget partijnost, så er jeg den dag i dag taknemmelig for, at I ikke lod jer rive med af strømmen, men holdt fast i studiet af det russiske sprog samt russiske og sovjetiske samfundsforhold. Det har jeg som bekendt levet højt på lige siden”.

Helst ville Mette som nævnt i brevet have læst statskundskab eller historie fra starten, men var blevet afskrækket af disse fags stærke ideologiske bias – på det tidspunkt i 70erne. Og hun har næppe været den eneste. For at afrunde historien kan jeg fortælle, at Mette blev kandidat fra vort institut og er i dag ansat – ja, på Institut for Statskundskab. Hendes specialeafhandling på Slavisk handlede om Sovjetunionens forhold til det tropiske Afrika. Den blev efterfølgende udgivet i Selskabet for Østeuropastudiers bogserie.

Jeg får lyst til i denne forbindelse at citere en anden studerende, Judith Christiansen, som i en mail fra maj 2015 blandt andet skrev til mig:

”Jeg vil gerne fortælle dig, at jeg altid omfatter min studietid på Slavisk Institut med følelser af stor glæde og stolthed. Jeg synes, jeg fik en god uddannelse der, også selv om jeg ikke direkte fik brug for slavistikken i min videre karriere. Der var jo mange store personligheder blandt lærerne på Slavisk. Rahbek og Jordal f.eks. Den gamle garde! Men det er da også helt klart, at du var afgørende med til at forme Instituttet på et tidspunkt, hvor der var behov for en nyorientering i en tid, hvor der skete rigtig meget nyt på

universiteterne. Det kan du godt se tilbage på med stolthed”.

Når jeg understreger, at Slavisk Institut undgik de store ideologiske opgør, der prægede så mange andre institutter, er det naturligvis ikke ensbetydende med, at vi ikke havde uenigheder. Dem havde vi til fulde. De var bare ikke af partipolitisk eller ideologisk art. Nogle af dem – som for eksempel dem mellem Jordal og Rahbek - havde givetvis rødder tilbage i tiden og var som sådanne egentlig irrelevante for os yngre lærere.

I studienævnet herskede der tit stor uenighed i de første år af nævnets eksistens. Men uenigheden var sjældent ideologisk. Ofte havde den rod i den uklare overgangssituation, som jeg har beskrevet ovenfor, og hvor der endnu ikke fandtes udfyldende bestemmelser til Universitetslovens kortfattede paragraffer. Hvor institutterne på en måde skulle fungere i et vakuum, og hvor de enkelte medlemmer af studienævnet ofte var tvunget til at tage stilling til rene procedurespørgsmål, der som følge af de manglende uddybende bestemmelser måtte træffes ud fra egne tolkninger og holdninger.

Jeg hørte i den slags afgørelser som regel til det konservative mindretal, der for at opnå klarhed og måske for at tirre de centrale myndigheder ønskede at appellere sagen til Ministeriet. Det var trods alt embedsmændene der, der i sidste ende skulle udforme de udfyldende bestemmelser i form af bindende bekendtgørelser. Men oftest var deres svar desværre blot at sammenligne med en træden-vande og i realiteten blot at sammenligne med en sludder for en sladder.

Mange har i tidens løb taget anstød af, at jeg i min undervisning tog udgangspunkt i det, jeg kaldte den ”sovjetiske selvforståelse”. Også mange kolleger, både i København og i de andre nordiske lande, tog afstand fra min tilgang. Men normalt kun, indtil jeg fik uddybet og argumenteret for, hvad jeg mente. Det, som jeg med udtrykket ”tage udgangspunkt i den sovjetiske selvforståelse” imidlertid i al beskedenhed mente, var såmænd blot, at man i studiet af det sovjetiske samfund naturnødvendigt måtte tage udgangspunkt i, hvordan det forstod sig selv, og som det til eksempel kom sprogligt til udtryk i regimets egne ytringer eller i de sovjetiske medier.

Synspunktet blev den gang desværre af mange kolleger opfattet eller fortolket fejlslagt. Som for eksempel, at vi på Slavisk Institut underviste i

sovjetisk propaganda eller i de andre løgne, der stod at læse i sovjetiske medier. Intet kunne ligge mig fjernere. Men jeg havde under mine historiestudier lært, at noget af det mest fundamentale i tolkningen af tekster er grundigt at sætte sig ind i, hvad der står at læse i de primære kilder. Det vil sige, at man forstår kilden maksimalt rent sprogligt, at man tids- og stedfæster den, og at man afdækker dens tendens, før den anvendes. Elementær kildekritik, ja, men åbenbart ikke i forhold til faget sovjetkundskab.

Når jeg understregede den sovjetiske selvforståelse så kraftigt, hang det nøje sammen med mit kendskab til den foreliggende vestlige faglitteratur om Sovjetunionen. Store dele af den var skrevet af emigranter fra Sovjetunionen, der efter deres, som oftest triste, afsked med fædrelandet havde et traumatisk forhold til, hvad det havde udviklet sig til under det kommunistiske styre. Med den konsekvens, at de i deres forskning mere tog udgangspunkt i deres egne erfaringer og politiske bias. Det vil sige overhovedet ikke tog hensyn til indholdet i for eksempel den sovjetiske publicistik.

Det var i 1970erne blandt sproginstitutter ikke almindeligt at inddrage historie og samfundskundskab i undervisningen eller for så vidt i forskningen. Et sproginstitut beskæftigede sig traditionelt med sprog og litteratur og dermed basta. Mens Historisk Institut tog sig af historien. Jeg oplevede den glæde, at en af mine kolleger på Historisk Institut, Uffe Østergaard, indkaldte samtlige sproginstitutter til et møde, hvor jeg skulle redegøre for, hvordan vi hos os inddrog de historiske discipliner i undervisningen. Og jeg kunne efterfølgende konstatere, at de i løbet af 1970erne blev integrerede dele af studieplanerne også på de andre sproginstitutter.

Slavisk Institut blev søgt af adskillige studerende fra mere ideologisk "rigtige" fagmiljøer som f.eks. historie. De var helt oplagt sendt ned til os slavister i et lønligt håb om der at sætte ideologiske lus i skindpelsen. Det vil sige retlede og få os til at oprette såkaldte fagkritiske, læs ideologiske/marxistiske, studiegrupper. Formelt blev disse studerende naturligvis nødt til også at lade sig indskrive hos os. Men som oftest blev de dog hurtigt trætte af studierne i russisk - ikke mindst i det øjeblik, de opdagede, at et begynderprog som russisk kræver et ikke ubetydeligt benarbejde eller rettere sagt en hel del siddearbejde med næsen begravet i

grammatikker og ordbøger. Så de forsvandt som regel hurtigt igen.

Vi fik også på et tidspunkt besøg af en delegation fra vort søsterinstitut i København. Også de kom tydeligt med en mission – at gøre vore studerende politisk bevidste og fagkritiske. Jeg har tit spekuleret på, hvorfor disse udefra kommende vækkelses-missioner havde så ringe succes hos os. Og jeg vælger at tro på, at det skyldtes det sunde og klassiske filologiske studiemiljø, der herskede hos slavisterne. Samt måske, at vi i praksis kendte mere end nok til ideologiserede samfund.

Blandt de studerende havde vi naturligvis alle forhåndenværende politiske afskygninger repræsenteret. Der var på den ene fløj den romantisk-utopiske, blomsterbørnene. Det vil sige de, der i såvel det daglige arbejde som ved forhandlinger om nye studieordninger altid ønskede at springe over, hvor det faglige gærde var lavest. På den anden yderfløj havde vi de politisk bevidste, de hardcore eller ”den hårde frugt”, som forfatteren Tage Skou-Hansen har kaldt dem. De var organiseret i Kommunistiske Studenter, kaldet Komm.S. De havde fået eller fik i deres politiske skoling tudet ørerne fulde med, at ude i det pulserende og borgerlige liv skulle netop de – som følge af deres politiske overbevisning – være ekstremt fagligt velforberejede. Ellers ville de simpelthen ikke komme i betragtning i lige konkurrence med deres såkaldt borgerlige medansøgere til ledige jobs.

Rigtigt eller forkert, men sådan fik de virkeligheden beskrevet af ældre kammerater i moderpartiet. Lad mig nævne en anden ting vedrørende Komm.S. Ved siden af deres generelt ihærdige og seriøse faglige indsats, havde de naturligvis også som regel de i egen optik rigtige meninger om Sovjetunionen. Blev disse meninger for ”religiøse”, var det et stående samtaleemne blandt os lærere, at disse studerende vist havde godt af et ophold i den såkaldt realiserede socialisme. Det ville nok kunne kølne deres overdrevne Sovjet-begejstring og ideologiske bravader en kende. Netop ”røde” Rahbek var ofte ophavsmand til en sådan formodning. Et studieophold på blot seks måneder var som regel nok. Og det, hvad enten studieopholdet var arrangeret af universitetet via de statslige kulturaftaler eller via de DKP-politiske kanaler. I det første tilfælde foregik studieopholdet på et af de sovjetiske universiteter. I de andre tilfælde på partiskolen (= Lenin-skolen) i Moskva.

Efter sådan et ophold var disse politisk aktive studerende som oftest langt

lettere og langt mere interessante at snakke og arbejde med. For ikke blot var deres synspunkter blevet mindre skingre, men de havde også som regel erhvervet sig en solid og varieret viden om emnet. Før opholdet i Sovjetunionen og de der indhøstede erfaringer havde de kommunistiske studenter i lighed med mange partimedlemmer det ligesom med den trepattede ko. Introduceret i dansk sprogbrug omkring 1900 af venstrehøvdingen I.C. Christensen med vendingen: "Når en mand sælger en ko i Jesu navn, så er den nok trepattet". På samme måde kan alt negativt i et samfund bortforklares ideologisk. Det, der var negativt i det danske samfund, kunne i Sovjetunionen udlægges positivt. Arbejdsløshed under kapitalismen kunne i Sovjetunionen (her dog i form af skjult arbejdsløshed) udlægges som et gode, der medførte et lavere arbejdstempo, mindre stress, færre syge og nedslidte på en virksomhed. Osv. osv.

Lad mig herefter vende mig mod det private liv. Siden 1968 havde vi boet i Solbjerg – beliggende ca. 15 km syd for Aarhus. Men i sommeren 1972 flyttede vi derfra og tilbage til Aarhus, nærmere bestemt til Jens Søndergaardsvej 5 i Højbjerg. Den daglige tur fra Solbjerg, hvor vi havde boet i 4 år, foregik ad Gl. Horsens Landevej. Den var efterhånden blevet så befærdet med mange store og tunge lastvognstog, at den simpelthen var livsfarlig. Alt for ofte skete der blodige færdselsuheld på den smalle vej, der var en yndet kortere og alternativ rute for ikke mindst lastbiler på strækningen fra Horsens til Aarhus. Marianne havde desuden skiftet arbejde fra fritidshjemmet på Holme Møllevej til Socialpædagogisk Børnehaveseminarium i Højbjerg, hvor hun var blevet lærer i pædagogisk dramatik. Et fag, hun flittigt havde erhvervet sig kompetence og kvalifikationer i gennem sit praktiske arbejde samt via en række kursusforløb.

I oktober 1972 fik Maja og Charlotte en lillebror, som blev døbt Anders. Opkaldt efter min far, der ganske vist hed Annas, opkaldt efter en af ypperstepræsterne i Jerusalem på Jesu tid. Det havde han imidlertid gennem livet haft så mange bryderier med, at vi besluttede at ændre Annas til Anders. Mens pigerne var født henholdsvis på Fødselsanstalten og hjemme på Frederiks Alle 174, blev Anders født under trykke og ikke mindst hyggelige forhold på den kommunale fødeklinik i Østergade, hvor man havde lov til at medbringe egen jordemor og eventuelt tilkalde egen læge. Med andre ord netop det scenarie, der havde været hensigten, da Maja kom til verden. Indtil udsigten til en kompliceret sædefødsel havde

forpurret alle planer og sendt den vordende mor på Fødselsanstalten.

I 1971 fik jeg mulighed for at deltage i en studierejse til Moskva og Tasjkent i Usbekistan, hvor vor lille delegation skulle studere Sovjetunionens uddannelsessystem og uddannelsespolitik. Herunder især, hvordan man der tacklede problemet vedrørende forholdet mellem de almene og faglige enheder i ungdomsuddannelserne. Initiativtager til rejsen var den engagerede og entusiastiske gymnasielektor Erik Stahl, som blev en af mine gode ældre venner. Hans fag var matematik og fysik, og i en menneskealder underviste han i disse fag på Marie Kruses Skole i København. Con amore havde Stahl endvidere i sine unge år lært sig russisk – primært for at kunne dyrke sit hjertebarn: Russisk musik. Han var ubestridt den største kender af russisk og sovjetisk musik herhjemme, og i en moden alder udgav han storværket *Den russiske musiks historie*. Planlagt til tre bind, men desværre nåede Erik før sin alt for tidlige død kun at færdiggøre og udgive de to.

Foruden Stahl og mig bestod delegationen af geografen og daværende undervisningsinspektør Rikard Frederiksen, viceskoledirektør i Københavns Kommune Thorkild Holm samt rektor for Viby Amtsgymnasium Jens Ahm. Ikke mindst sidstnævnte kæmpede hele sit liv, desværre i det store og hele forgæves, for at finde en fællesnævner mellem de gymnasiale og de erhvervsfaglige lærlingeuddannelser. Og på den måde ligestille alle unge i forhold til de videregående uddannelser. I den forbindelse kunne den sovjetiske løsningsmodel være en inspirationskilde.

Jeg glemmer aldrig glæden i Jens' frankofile øjne, da han i oasebyen Samarkand midt i den centralasiatiske ørken og helt tilfældigt løb på en usbeker, der uden nogensinde at have sat sine ben i Frankrig alligevel havde lært at tale det nydeligste flydende fransk. Det var en åbenbaring for Jens! For at gøre en lang historie kort: Bogen udkom i 1973 på forlaget Gyldendal og under titlen *10-årsskolen i Sovjetunionen. En udfordring til Vestens uddannelsessystemer*. Jeg skrev i bogen om bl.a. skolens historie fra 1860erne til ca. 1950.

Studierejsen motiverede mig til at se nærmere på det sovjetiske uddannelsessystem. Almindelig 4 års skolepligt blev indført i Sovjetunionen så sent som i begyndelsen af 1930erne. Knap 30 senere opsendte Sovjetunionen den første sputnik, og kun et par år senere sendte

russerne det første menneske, Jurij Gagarin, i kredsløb omkring jorden. Denne bedrift kunne godt mane til eftertanke i Vesten samt lyst til at underkaste det bagvedliggende uddannelsessystem i Sovjetunionen et nærmere studium. I 1975 udgav jeg på Dansk Videnskabs Forlag bogen *Sovjetunionens uddannelsessystem. Tekst og kommentarer*. Den rummede min oversættelse af den sovjetiske uddannelseslov samt en systematisk oversigt over uddannelsessystemets forskellige niveauer. Gennem 1970erne skrev jeg flere artikler om samme emne til Undervisningsministeriets tidsskrift Uddannelse.

1960erne og 1970erne var på alle samfundets områder de store omvæltningers årtier. Hvor alle traditionelle livsmønstre var i opbrud, og hvor vi alle på den ene eller den anden måde måtte omstille os til nye roller. Også kønsrollerne skiftede indhold – herunder den traditionelle manderolle som familiens forsørger og opretholder. Et stort antal kvinder var kommet ud på arbejdsmarkedet og tjente nu deres egen løn, så de ikke længere økonomisk var afhængige af manden. Derved fik de nu også mulighed for at bryde ud af et dårligt ægteskab.

Hvis jeg skal være ærlig, var den nye manderolle i realiteten ikke fremmed for mig. Gennem hele studietiden havde Marianne og jeg bestræbt os på at dele de huslige opgaver mellem os. Jeg havde været en naturlig og nødvendig aktiv del af børnepasningen og den øvrige husførelse. Og hvor jeg ganske naturligt, men også som en enlig svale, gik tur med barnevognen. Der var perioder, hvor Marianne tjente flere penge end jeg. Og der var perioder, hvor jeg i løbet af dagen var den, der primært havde taget mig af Maja, indtil hun kunne komme i børnehaven. I grunden var Marianne og jeg godt rustede i det øjeblik, de nye kønsroller gik fra blot at være praksis og til at blive en del af den politisk korrekte ideologi i 70erne. Og så alligevel ikke.

Der skete nemlig det, at mandens rolle under de feministiske faner og paroler truede med totalt at blive usynlig og udflydende. Diskussionen truede med at blive skævvredet. Mange mænd havde svært ved at finde sig selv i den nye situation. Især, når den nye mand ved siden af selv at finde sin plads i den nye hierarkiske orden samtidig også i den ofte ekstremt ophedede debat skulle bøde for århundreders kvindeundertrykkelse. Kvindekampen blev mere og mere skinger og gik til tider langt ud over, hvad der var både rimelig og hensigtsmæssig. På det punkt kunne jeg ikke

være med længere. Jeg var parat og villig til at dele opgaverne, men jeg ville ikke være ansvarlig for fortidens kvindeundertrykkelse. Og jeg havde det dårligt med rollen som blød mand. Den føltes ikke naturlig for mit temperament, og jeg endte derfor ofte i højroastede diskussioner. Også på arbejdspladsen. Jeg mente, det var helt okay, at mænd og kvinder både fik såvel lige rettigheder som reel ligestilling. Men jeg mente samtidig, at kvinder med ligeret og ligestilling også måtte leve op til de forpligtelser, der fulgte med den nye rolle. Alt for ofte peb kvinderne, når de blev konfronteret med de forpligtelser, der fulgte med den nye rollefordeling.

Det hele endte da også med, at Marianne og jeg blev skilt. Hun havde helt i tidens ånd en drøm om bedre at kunne realisere sig selv ved at leve alene. Økonomisk var hun i stand til at klare sig selv. Alligevel blev hun af Statsamtet tilkendt hustrubidrag. Helt urimeligt efter min mening og en praksis, der dårligt harmonerede med den grundlæggende ide i kvindekampen – at kunne klare sig selv. At realisere sit eget potentiale var et ofte anvendt mantra i kvindekampen. Helt okay med det, men så måtte hustrubidrag også være en del af den gamle pakke, og derfor ryge samme vej, det vil sige afskaffes.

Marianne og jeg var desuden i såvel interesser som holdninger vokset så langt fra hinanden, at skilsmisse var uundgåelig. I sig selv var den ganske uddramatisk, selv om ingen skilsmisse naturligvis er omkostningsfri. Heller ikke vores, selv om vi var enige om hovedtrækkene i skilsmisens vilkår. Vi var enige om, at vores ældste datter, Maja, der nu var 14 år og derfor efter reglerne havde en vis medbestemmelsesret, skulle og desuden gerne ville blive hos mig, mens 12-årige Charlotte og 4-årige Anders skulle bo hos deres mor. Vi solgte huset på Jens Søndergaards vej, men bosatte os efterfølgende med meget kort afstand fra hinanden i centrum af Aarhus. Begge på Frederiksbjerg - Marianne i et lille byhus i Bülowsgade, jeg i en nyrenoveret ejerlejlighed i Heibergsgade.

I min studietid i 1960erne havde Slavisk Institut haft til huse på 2. sal i universitetets hovedbygning ud mod Ringgaden. Efterhånden blev pladsforholdene for trange, og i 1968 flyttede vi ned på det nybyggede Matematisk Institut, beliggende med adresse på Ny Munkegade 116. I øvrigt flyttede vi derned sammen med Romansk Institut. Tilsammen delte vi en etage på 4. sal. Det var i de år, hvor Det naturvidenskabelige Fakultet var under hastig op- og udbygning. Under ledelse af den stiltfærdigt, men

stædigt og ihærdigt arbejdende matematiker Sven Bundgaard. Hans kone, Grethe, var jeg i øvrigt kollega med på Århus Statsgymnasium. Hendes fag – ja, det var matematik og fysik. Det var usædvanligt i de tider at se kvindelige kandidater med naturvidenskabelige fag. Men på Statsgymnasiet havde vi såmænd hele to af dem.

Med opbygningen af de naturvidenskabelige fag fulgte naturligvis også behovet for mere plads og helt nye bygninger. De blev opført i universitetsparkens sydende – grænsende op til Ny Munkegade. Sikkert i et festligt lag havde de tre professorer – Bundgaard, Rahbek og Per Nykrog fra Romansk fået den ide, at Slavisk og Romansk skulle flytte fra universitetets overfyldte hovedbygning og ned til 4. sal på det nyopførte Matematisk Institut. Pladsforholdene i hovedbygningen var efterhånden blevet for snævre.

Legendarisk er historien om, hvordan Sven Bundgaard i midten af 1950'erne havde fået sat gang i planerne om et naturvidenskabeligt fakultet i Aarhus. Daværende undervisningsminister Julius Bomholt havde været til et møde i byen, og efter mødet blev det Bundgaard, der skulle følge ministeren ned til natfærgen til København. I taxaen havde Bundgaard bragt ideen om et nyt naturvidenskabeligt fakultet på banen, og Bomholt fandt den både rigtig og moden. Og hokusfokus - den blev tilmed også realiseret. Den i oktober 1957 opsendte sovjetiske sputnik, der vidnede om fjendens formåen og overlegenhed på raket-området har formodentlig kun speedet planerne op. Men i 1960'erne blev pladsforholdene som nævnt ovenfor for snævre i de eksisterende bygninger, og det endte med helt nye bygninger i Ny Munkegade.

Bundgaard havde med vanlig politisk tæft og fremtiden for øje projekteret rigeligt, dvs. med ekstra fysisk rum. Vi manglede plads, mens Bundgaard naturligvis gerne så, at hans mange kvadratmeter ikke stod tomme. Med andre ord - ligningen kunne nu gå op. Men der var også andre bagtanker med sammenflytningen.

Bundgaard havde i forbindelse med byggeriet fået indrettet en Matematisk kantine, der med årene fik en nærmest legendarisk status under ledelse af den dygtige og handlekraftige fru Thorup. Men kantinen kunne også bruges til andet end indtagelse af den daglige frokost. Den var efter Bundgaards mening et vigtigt arnested for fremkomsten af nye

videnskabelige ideer. Og endelig kunne kantinen bruges til fester - endog store fester. Matematisk Institut havde drengene, mens vi sammen med romanisterne som sproginstitutter havde pigerne. Atter hokusfokus – også den ligning kunne gå op. Romansk flyttede senere til Trøjborg-komplekset, da det stod færdigt i midten af 1970'erne. Det gav betydelig mere plads til os, så alle lærerne herefter kunne få eget kontor. Vi boede på 4. sal i Ny Munkegade indtil midten af 1990'erne, men mere om det senere.

Jeg ved fra velunderrettet kilde, at Slavisk institut i 1970'erne ofte var på dagsordenen hos Politiets Efterretningstjeneste, kaldet PET, på Politigården i Aarhus. Næsten dagligt var Instituttet genstand for drøftelser hos tjenesten. Det var der i og for sig ikke noget mærkeligt i. Alt andet ville nærmest have været tjenesteforsømmelse hos Aarhus politi. Det var naturligvis en oplagt pligt for PET at holde et skarpt øje med et institut, der i såvel sin undervisning som forskning beskæftigede sig med flere af "fjendesprogene" – som russisk, polsk, tjekkisk, slovakisk og bulgarsk. Og ikke nok med det. Instituttets medarbejdere rejste flittigt til de pågældende lande. Samtidig med, at forskere og andre personer fra disse lande var hyppige gæster hos os. Alt andet ville have været en absurditet. Selvfølgelig var det på den anden side også en forpligtelse for et sproginstitut at holde alle de kilder åbne, der i bredeste forstand kunne forsyne os med viden fra og om lande som Sovjetunionen, Polen, Tjekkoslaviet, Bulgarien og Jugoslavien.

Jeg ved også, at PET i 1960'erne i flere tilfælde overskred tærsklen til, hvad institutledelsen, det vil sige Rahbek, anså for rimelig. Studerende, der stod foran at skulle rejse på længerevarende studieophold i Moskva eller Leningrad, blev kontaktet af tjenesten med henblik på at påtage sig opgaver (læs: indhentning af oplysninger eller slet og ret spionage) for den. Da disse henvendelser kom Instituttet for øre, ved jeg, at Rahbek henvendte sig direkte til politimesteren i Aarhus for at frabede sig den slags opfordringer. Det kunne efter hans mening aldrig være en opgave for danske studerende, der nød godt af værtslandets uddannelseskapacitet, at spionere mod dette land. Samt udsætte de samme studerende for at blive afsløret og få hårde domme. Selv ikke under Den kolde Krig.

Også kolleger, ved jeg, har fået lignende henvendelser, når de stod foran for eksempel en forsknings- eller forelæsningsrejse til et af østlandene. Så vidt, jeg er orienteret, med samme negative resultat for

efterretningstjenesten.

På Instituttet havde vi som sagt ofte gæster fra ikke blot Sovjetunionen, men også fra de andre slaviske lande. Nogle kom via de kulturaftaler, som Danmark officielt havde indgået med de pågældende lande. Andre ad andre kanaler. Et evigt konflikt-punkt var, hvem der skulle udpege de forskere, der kom til Danmark via kulturaftalerne – med henblik på ved de tre slaviske institutter at holde forelæsninger. Formelt set var der egentlig ikke noget problem – det skulle modtagerlandet naturligvis. Fra dansk side mente vi derfor, at det var op til os at pege på de forskere, som bedst ville passe ind i de danske slaviske institutters læseplaner og forskningsprojekter. Og som derfor skulle inviteres.

Men vi fandt hurtigt ud af, at en invitation til en navngiven person var en sikker garanti for, at så kom den pågældende ikke – eller i hvert fald kun yderst sjældent. Det var naturligvis frygtelig irriterende, men desværre vilkårene, hvis kulturaftalen skulle fungere, også i praksis. En kulturaftale er jo altid en gensidig affære. Men for eksempel Sovjetunionen undså sig ikke for at invitere navngivne forskere. Og ville på den anden side ikke finde sig i, at den danske side bestemte, hvem der skulle af sted. Stormagtsnykker eller hvad? Ja, det var nykker, med andre ord en ulige affære, der bedst kan illustreres ved vendingen take it or leave it. Russerne var naturligvis ikke interesseret i at invitere forskere fra de slaviske institutter – eller for så vidt fra andre humanistiske fag. Det var langt mere hardcore fag, der havde deres interesse. Det var naturvidenskab, tekniske fag mv.

Da det som regel var lingvister eller praktiske sprogfolk, som den sovjetiske side ønskede at sende til Danmark, blev den sovjetiske/russiske litteratur og historie naturligt nok sorteper i det spil. Til gengæld kunne vi som sproginstitut naturligvis altid bruge forskere med russisk sprog som fag. Det var jo alfa og omega i hele vort arbejde. Og da samtidig sprogvidenskaben i Sovjetunionen var en af de mindre ideologiserede videnskaber, var resultatet til at leve med. Stalin havde allerede i 1950 gennem de såkaldte lingvistikbreve, publiceret i partiavisen Pravda, hevet sproget ud af det ideologiske jerngreb ved at definere det som noget, der lå udenfor det marxistiske begrebsapparat. Sproget var som en helt speciel kategori ikke hjemmehørende i samfundets overbygning. Det var primært et kommunikationsmiddel. På den måde blev den sammenlignende

sprogvidenskab hevet ud af basis-overbygningsskemaet og kom atter ind i den politiske varme i Sovjetunionen.

Før man lægger alt for mange imperialistiske eller ideologisk betonedede faktorer ind i den sovjetiske egenrådighed med hensyn til at bestemme, hvem der skulle rejse, et par forklarende bemærkninger. Naturligvis var der forskere, der af politiske grunde var forhindret i at rejse ud som gæsteprofessorer. Og som i vore øjne som regel var de mest spændende og interessante. Med andre ord ren censur eller selvrådighed. Men blandt de resterende forskere – og det var langt den største gruppe – herskede der på de relevante universiteter og forskningsinstitutioner et internt hierarki, der i sidste ende afgjorde, hvem der fik de i realiteten ganske få udlandspladser, der var til rådighed. At det så til syvende og sidst ofte blev chefer og vicechefer, der fik chancen, er i det lys måske ikke så overraskende. Det vil sige bedagede folk, der måske ikke var længst fremme i skoen med hensyn til nye videnskabelige ideer og tanker.

Jeg har lyst til at referere til en situation, som ganske vist fandt sted i et helt andet årti og i en helt anden sammenhæng, men som alligevel kan være med til at illustrere forholdene. Det drejer sig om ungdomsbevægelsen Next Stop Sovjet i 1989. Bevægelsen involverede mange unge mennesker i vidt forskellige sammenhænge. Men fælles for alle aktiviteterne var, at de unge danskere ønskede at møde den sovjetiske dagligdag og virkelighed midt under Gorbatsjovs perestrojka – og ikke mindst sovjetborgere på deres egen alder. Adresser blev naturligvis udvekslet i rigt mål - ligeledes mange hastigt formulerede eller dårligt gennemtænkte invitationer til at komme på genvisit i Danmark og her opleve en forhåbentlig lige så stor gæstfrihed, som danskerne havde oplevet i Sovjetunionen.

Jeg glemmer imidlertid aldrig den fortvivlede danske studerende, der mødte op på Instituttet sammen med en overordentlig tilknappet midaldrende herre i overfrakke og med blød hat. Og for at klage sin nød. Den danske studerende boede på et skrabet kollegieværelse i Universitetsparken, havde været på Next Stop og i den forbindelse gladeligt udstedt invitationer til højre og venstre – herunder også til en jævnaldrende og sød pige, han havde mødt. Vor danske studerende kunne naturligvis ikke vide, at da realiteterne kom på bordet i den unge piges hjem, og invitationen blev konfronteret med de sparsomme rejsemidler,

der var til rådighed – ja, så havde faderen naturligvis ment og ret enevældigt afgjort, at det kun var rimeligt, at det var ham, der drog af sted og på den måde kunne drage nytte af invitationen. En logisk konsekvens i et samfund, hvor den mere liberale udrejsepolitik under Gorbatjov kolliderede med de begrænsede økonomiske muligheder, der var til rådighed for at realisere dem. Mens vor småforelskede ungersvend havde kunnet snakke med sin russiske veninde på engelsk, var situationen nu betydelig mere broget. Vor danske studerende kunne ikke et ord russisk, mens pigens far kun talte sit modersmål. Ærligt talt en broget situation, som jeg dårligt kunne gøre noget ved. Hvad situationen endte med, ved jeg ikke.

Jeg har egentlig altid haft det godt med de studerende. Efter bedste overbevisning - ikke ved altid at spille op til de strofer, som de istemte. I de studerendes øjne og i studieanliggender var jeg nok mere konservativ eller slet og ret gammeldags og reaktionær end de kolleger, der priste alle de nye tanker eller rettere sagt alle de mere eller mindre flyvske ideer, de studerende diskede op med, velkommen. Når det er sagt, vil jeg også gerne understrege, at en lærer, uanset uddannelsestrin, naturligvis altid har en slags pligt til at møde eleverne eller de studerende på den platform, hvor de befinder sig. Socialt og med hensyn til såvel kundskaber som modenhed. Det var der i 1970'erne desværre en del lærere på fakultetet, der ikke formåede eller ikke ville. Derfor kom der i sådanne tilfælde heller ingen dialog i stand. Til gengæld en masse ballade. Heldigvis undgik vi sådanne alvorlige episoder.

Repressiv tolerance. Det var oftest de studerendes automatsvar på holdninger som mine. Ja, set med negative briller var der naturligvis tale om repressiv tolerance. Ingen tvivl om det. Men set med positive briller var det et behjertet forsøg på dialog mellem to parter, der i realiteten havde sammenfaldende interesser – nemlig at fremme den proces, hvor lærerens viden og større erfaring møder unge mennesker, der oprigtig ønsker at blive delagtiggjort i lærerens faglige og metodiske kundskaber og færdigheder.

Men der var mange mere eller mindre skøre ideer oppe at vende på fakultetets ca. 25 forskellige institutter. På Slavisk Institut fik vi os ofte et billigt grin, når vi blev konfronteret med dem. Det var som regel via Rahbek i hans tid som dekan, at jeg uformelt fik kendskab til disse ideer.

Formelt oplevede jeg dem i fakultetsrådet, når der skulle tages stilling til dem, eller når en sag for hundrede og syttende gang var blevet afgjort i ministeriet og afgørelsen læst op i rådet.

Sammen med et par yngre kolleger, Povl Terkelsen og Johnny Christensen, samt en håndfuld ældre studerende stiftede jeg sidst i 1970erne Selskabet for Østeuropastudier. Vort historiske og samfundsfaglige miljø var efterhånden blevet så velfunderet og talrigt, at en formalisering af samarbejdet var på sin plads. Rigtig mange studerende valgte at skrive deres afsluttende specialeafhandling i netop historie eller samfundskundskab. Naturligvis en afsmitning af den generelle tendens i samfundet.

Selskabet for Østeuropastudier var tænkt som et fagligt forum med ret store, i bakspejlet måske for store ambitioner. Vi afholdt aftenarrangementer med inviterede gæster, der forelæste over et emne inden for deres forskningsområde. Vi kaldte det for ”kultur med mad”, fordi auditoriet sammen med gæsten efter foredraget som regel samledes i kantinen til en eftersnak samt over lidt mad og en bajer.

Selskabet holdt desuden i forbindelse med sin årlige generalforsamling årsmøde, hvor vi som regel inviterede en internationalt anerkendt forsker – gerne fra udlandet - til at holde forelæsninger over sit forskningsfelt. Den pågældende holdt så samtidig en gæsteforelæsning på instituttet. Blandt de inviterede kan jeg i flæng nævne forskernavne som min gode ven, Balkaneksperten Örjan Sturesjö fra Uppsala, uddannelseshistorikeren Oskar Anweiler fra Bochum i Tyskland, sociologen og politologen David Lane fra Birmingham og den russiske dissident og tvangs-emigrant, filosofen og sociologen Aleksander Zinovjev, der efter sin emigration havde slået sig ned i München.

Endelig udgav Selskabet bøger. Ofte tog bøgerne udgangspunkt i de studerendes specialeafhandlinger – de bedste af slagsen forstås. På eget forlag udgav vi bøger om sovjetisk retssociologi i 1920erne (blandt de tre forfattere ovennævnte Mette Skak), om Sovjetunionen og tropisk Afrika (samme Mette Skak), om sportsverdenen i Sovjetunionen (Svend Gottshalck Rasmussen) og om politisk deltagelse i Sovjetunionen (Ole Nørgaard). Povl Terkelsen udgav på Munksgaards Forlag en rigtig sællert om det kommunistiske parti i Sovjetunionen, mens Johnny Christensen

skrev artikler og bøger om sovjetisk udenrigspolitik.

Flagskibet i Selskabets bogproduktion var imidlertid *Sovjetunionen - Samfundsterminologisk opslagsbog*, som vi udgav på Munksgaards Forlag i 1979. Redaktører af bogen var Johnny, Povl og jeg, mens vi tre sammen med en håndfuld ældre studerende stod som forfattere til bogens opslagsord. Ideen var at knytte en mundret dansk oversættelse samt leksikalske forklaringer til de termini, hvormed man i Sovjetunionen beskrev samfundet. Bogen var tænkt som et hjælpemiddel til læsning af for eksempel avisartikler. Vi oplevede den glæde, at bogen senere også udkom på svensk. Og måske kunne den være interessant i dag, hvor sovjetisk hverdag og samfund er blevet historie.

Vi, dvs. lærerne, opfordrede naturligvis vore studerende til at besøge de slaviske lande så ofte som overhovedet muligt. Nogle af dem fik via den dansk-sovjetiske kulturaftale bevilget studieophold på normalt 6 måneder på et universitet i det land, hvis sprog de studerede. I 1970'erne havde fakultetet desuden mulighed for at del-finansiere faglige ekskursioner under ledelse af et par lærere. Normalt hvert andet år, og som regel gik turen til Sovjetunionen. Fakultetet betalte det halve af de samlede udgifter, mens de studerende selv finansierede resten. Det var som regel mig, der tilrettelagde ekskursionerne til Sovjetunionen. Første gang, i 1972, gik turen via Moskva til Kiev, i dag Kijev, i Ukraine. Hvor vi så i løbet af en halv snes dage ikke blot besøgte og studerede blandt andet børnehaver, skoler, virksomheder og kollektivbrug, men også området historie ved besøg på f.eks. museer. Kiev var naturligvis ikke et tilfældigt valg. Her modtog Rusland fra kejserbyen Konstantinopel kristendommen i sin ortodokse form, i Kiev opstod så at sige den første russiske stat i 800-tallet under navnet Kievskaja Rus. Og herfra gik den ortodokse stafet sammen med storfyrste-værdigheden videre til Moskva i 1400-tallet.

I 1974 gik ekskursionen til det nordvestlige Rusland. Nærmere bestemt til Leningrad, Novgorod, Pskov og Petrosavodsk i Karelen. To år senere var målet atter Leningrad, men derudover også de baltiske lande - Tallinn i Estland og Vilnius i Litauen. I 1978 gik ekskursionen via Moskva til Baku i Aserbajdsjan og Jerevan i Armenien. Den sidste ekskursion, inden fattigfirserne tog over, gik i 1980 til Leningrad, Kiev og Odessa.